Ett tack riktas till ledamoten Sven Christer Nilsson för hans omfattande arbete med att ta fram och erhålla tillstånd för publicering av nedanstående text,[1] författad av framlidne ledamoten professor, fil dr, Alf Åberg.

Redaktören

Vandrande koffert ruvade på unikt släktdrama

av Alf Åberg †

Résumé

The founding father of the Royal Swedish Academy of War Sciences, Lieutenant General Gustaf Wilhelm af Tibell (1772–1832) lived a dramatic life. As a young officer he fought in Napoleon Bonaparte's army and took part in the battle of Marengo. He was a skilled author of works in the subject of war sciences and established the Royal Corps of Surveyors as well as the National War Archives. He served as the adjutant general to king Gustav IV Adolf during the war 1808–1809. He was dismissed from the army when the king was forced to abdicate but was able to re-enter and served as head of the war college as his last posting.

EN UNG SVENSK kapten, Gustaf Vilhelm af Tibell, gick som en av revolutionens hänförda krigare med Napoleons armé över Alperna och var år 1800 med om segern vid Marengo. Hans liv blev ett drama. När han dog 1832 hade framgångar och bittra nederlag kantat hans väg. Med hans tre barn, sonen Napoleon och döttrarna Vilhelmina och Charlotta, slocknade hans ätt.

Gustav Vilhelm af Tibell levde enkelt och torftigt. I en blanksliten generalsfrack fick han 10 år efter slaget vid Marengo åter möta sin beundrade Napoleon – som kallt avvisade svensken med en enda fras-

Familjen Tibells öden och äventyr hade noga skrivits ner och 1968 kunde författaren (professor Alf Åberg) låsa upp den amerikakoffert som i nära 70 år dolt ett sällsynt släktarkiv.

Våren 1800 gick Napoleon Bonaparte över Alperna och segrade vid Marengo. Med hans armé var en ung svensk kapten, Gustaf Vilhelm af Tibell, son till en fattig löjtnant. Han var gripen av den franska revolutionen och kom tillbaka med många nya idéer. Han var säkert en av de flitigaste krigsvetenskapliga författare som vårt land ägt, och inget kunde hejda honom från att skriva. Han grundade Krigsvetenskapsakademien och 1805 blev han överste och chef för Fältmätningskåren och Krigsarkivet, som båda hade sina föregångare i revolutionens Frankrike och kom till genom hans initiativ. Under 1808 års finska krig beklädde han

posten som generaladjutant under Gustav IV Adolf. Han var lojal mot kungen, och efter dennes fall avgick han från sin post.

Tibell var trogen Frankrike och var en av de första som lanserade marskalk Bernadotte som svensk tronföljare i hopp om att de båda länderna skulle närma sig varandra. Men Karl Johan svek hans förväntningar, och själv blev han avskedad ur svensk statstjänst. Under två år levde han som bonde på Rönninge gård i Södermanland, medan kronprinsen var med om att krossa det revolutionära Frankrike, Tibells ungdoms dröm.

Efter freden 1814 fick han återinträda i tjänst men fortsatte att leva lika enkelt och torftigt som tidigare. Chef för krigsskolan på Karlberg blev han inte, fast ingen var mer meriterad än han – orsaken var att han missskötte sitt yttre och gick klädd i en sliten rock. Av samma skäl blev han inte serafimerriddare. Han dog som generallöjtnant och chef för krigskollegium 1832 ännu inte fyllda 60 år. Karl XIV Johan betalade hans skulder och bekostade hans begravning.

En gång våren 1810 fick han träffa kejsar Napoleon vid en mottagning på Tuilerierna. Han trodde att revolutionens idéer ännu gällde och infann sig i en sliten generalsfrack. Den franske utrikesministern presenterade honom som en svensk general som deltagit i kriget i Italien. Napoleon betraktade honom kallt och sa: ”Då har ju min Herre tjänat revolutionen.” Sedan vände han sig till nästa person. Långt senare kommenterade Tibell händelsen för en vän: ”Napoleon förtjänade sitt öde. Han förrådde revolutionen som skapat honom.” Själv blev han revolutionens idéer trogen.

Tibell efterlämnade en son, Napoleon, som dog tidigt. Tibell var gift två gånger. Från den första frun Carolina Mariana de Ferrand fick han skilsmässa 1816. Tre år senare gifte han sig med Sophia Albertina Cederling. Båda damerna överlevde honom. Så gjorde också hans båda döttrar: Vilhelmina från det första äktenskapet och Charlotta från det andra. De fyra damerna Tibell levde i stor fattigdom på olika ställen i Södermanland: första frun och Vilhelmina på Rönninge och andra frun och Charlotta på Vappersta – men de höll samman och bildade en klan, som vårdade generalens och släktens ära. ”Hälsa din mor och min mamma på landet”, skrev Charlotta under ett stockholmsbesök. De var de sista av sin stam, och de var medvetna om det. ”Den schal jag köpt åt dig är svart”, skrev den äldre systern i ett annat brev. ”Mörka schalar passar bäst för Tibellska fruntimmer, för vilka solen har gått ner.”

Vilhelmina levde i släktens historia. ”Jag är den som skall upprätthålla vårt namn och dess värdighet i denna världen”, skrev hon 1842, kort efter brodern Napoleons död. Hon författade en bok om Rönninge och Uttringe, där hon ägnade två kapitel åt sina föräldrar. Hon samlade också papper om brodern. Sin fars arkiv överlämnade hon till Krigsarkivet 1880.

Efter Vilhelminas död 1895 övergick hennes egna handlingar till Charlotta, den siste bäraren av namnet Tibell. Charlotta hade en stor svart amerikakoffert, och i den stoppade hon alla sina egna och systerns papper. Hon svepte in dem i tidningssidor och hushållspapper och förseglade dem med snören i olika färger. Utanpå antecknade hon paketens innehåll med en stil som med åren blev större och alltmera svårläst. När hon dog 1901 slogs kistan igen. Den vandrade sedan genom olika händer, innan den 1943 hamnade i Krigsarkivet.

Först 1968 kunde jag öppna kistan och ordna upp innehållet. De flesta handlingar hade glidit ur sina paket och låg blandade med varandra. En del brev hade slitits sönder, men ingenting i kistan hade förstörts.

Generalens ande vilar över släktarkivet, men det är de båda döttrarna som domine-

rar bland handlingarna. Kistan rymmer en unik kulturhistoria, papperen ger en ovärderlig bild av livet på landet för nu mer än hundra år sedan.

Vilhelmina var den praktiska och handlingskraftiga. ”Så roande läsning var för mig, hade jag redan från början den principen att nyttan går före nöjet, och min flitiga moder var mig häruti ett gott föredöme, sydde och stickade allt vi behövde”, skriver hon i fragmentet till sina memoarer. Hon ärvde gårdarna Rönninge och Uttringe men ingenting mera. När hon en gång i djup förtvivlan bad Charlotta om ett lån på 75 daler, var hennes enda inkomster mjölkförsäljningen och vad hon kunde få när hon hyrde ut Rönninge på sommaren, säger hon.

Men man fick inte klaga, inte låtsas om att man var fattig. Bekymren hade gett hennes hår drivans färg, skriver hon i sin bok. Man fick bara inte vara onyttig. En gång berättade hon för Charlotta, att hon tänkt lösa en besvärlig situation genom att sätta upp en lanthandel vid Rönninge. Där kunde hon sälja till allmogen vad den traktade efter: kaffe, socker, ljus, salt, nålar, tråd, strumpstickor, papper, pennor och lack. Men kunde en dam av ädel börd stå i en lanthandel, frågade hon och svarade själv: ”Ärligt arbete kan ej skämma någon.”

Vintrarna var trista. I januari 1855 var det så kallt att vargarna gick in i Uttringe och dödade Vilhelminas två hundar. Hunden i Skårby åt de upp på landsvägen. Räven gick in i trädgården och luktade på jasminbuskarna.

När våren kom blev det genast bättre. År 1853 kom två kompanier till midsommarfesten på Rönninge. Vilhelmina fick utspisa 350 soldater med en jungfru brännvin, en halv kaka tjockt bröd och en kvarts kanna öl. Hon hade inte råd med det, men hennes far hade tjänat sörmlänningarna under 1788 års krig mot Ryssland, och för faderns vänner ville hon göra allt: ”att få höra Pappas namn omtalas av någon som känt honom, är för mig en solstråle i mörka natten.”

På höstarna brukade Vilhelmina besöka Stockholm. Det var årets stora händelse. Hon bodde hos vänner, besökte sin fars grav på Maria kyrkogård, gick på konstutställning, var med om mässan i den katolska Eugeniakyrkan och gick på Dramaten. Hon var road av den stora världen och engagerade sig hårt för Frankrike – som sin fars dotter – i det tysk-franska kriget. Hon verkade gammaldags, som om hon kommit vilse i tiden, för sina vänner. En av dem skrev: Egentligen tillhörde Vilhelmina chevalreskiets trogna med sina höga och lysande begrepp om ära, sina rena, obegränsade passioner och hängivenhet åt sina minnen.

Charlotta delade inte systerns livsglädje och höga tro på ära och ädelt blod. Hon levde i världen som om den inte existerade. I unga år greps hon av den religiösa väckelsen och förblev den trogen livet ut, fast hon plågades mycket av den ofördragsamhet och sektbildning som följde i dess spår.

I början av 1850-talet, då hon var 30 år gammal, fick hon Guds kallelse att skriva ett brev till en 35-årig präst Karl Karlén som var kapellpredikant i Idre i Dalarna. Hon hade hört talas om honom men aldrig träffat honom. Han var son till en fattig soldat, hade gått den långa vägen till prästkallet och hade liksom hennes far radikala politiska åsikter som han gärna förde till tals.

Karlén skrev att han ville omdana hela samhället. Statskyrkan måste försvinna. Religionsfrihet skulle gälla också för katoliker. Bördsanspråk och förmögenhetsvälde stred mot den sanna kristendomen. Skatterna måste fördelas lika, och allmän rösträtt och allmän värnplikt måste följas åt. Amerika var hans ideal.

Charlotta var fascinerad av den sällsamme brevskrivaren. I mycket höll hon med ho-

nom. Hon var demokrat och ogillade slaveri i alla former. Liksom han ville hon ha religionsfrihet. ”Du fattar allt alldeles som det utgår ur mitt eget hjärta”, skrev han. Vintern 1855 sökte han upp henne i Vappersta. Han fann henne ”högst allvarsam, tyst och främmande”. Han manade henne att ägna sig åt något nyttigt arbete och göra sig fri att följa sin kallelse.

Charlotta var hänförd och skrev en dikt om Törnrosen i Idre:

Blomma härligt, blomma rikt
törnrosa där i höga Norden,
Sändebud från himmelrik,
ett Guds kärleksvittne vorden.

Karlén for till Amerika och sedan till Rom. Hon läste i tidningen att han blivit katolsk präst. Han bosatte sig så småningom i Vadstena, där han levde i stor fattigdom, höll sina mässor och bad att Birgittas kloster skulle återkomma. Han fick aldrig uppleva detta, men Birgittasystrarna vördar hans minne. Med sin gamla brevvän i Södermanland sökte han aldrig kontakt, men hon följde hans öden.

Kontakten med Karlén befriade Charlotta från hennes hämningar och frigjorde hennes skaparkraft. Hon blev en av väckelserörelsens flitigaste och mest begåvade diktare. Hon var oerhört produktiv och medverkade i alla slags kalendrar, tidningar och tidskrifter. År 1875 fick hon beställning på dikter över femton avlidna personer. Naturligtvis var det bråttom, och hon fick löfte om 40 kronor för alltsammans. Hon levererade dikterna snabbt och prompt. En av dem, om väckelsemannen Carl Olof Rosenius, hade både sammanhang och innehåll:

Ett brev, ett paulinskt, han var
med tydning, levande och klar.
När nådens budskap blivit sagt
och djupt i mångens hjärta lagt,
då fördes brevet åter hem.
Adressen var Jerusalem.

Med detta Jerusalem, paradisets huvudstad, sysslade Charlotta i många dikter. Också hon brukade om höstarna fara till Stockholm med den nya järnvägen, men medan Vilhelmina jublade över uniformsklädda konduktörer och grindvakter med gröna flaggor, förvandlade Charlotta sin järnvägsresa till en dikt om färden till Jerusalem. Den börjar:

Med fribiljett jag reser
på banan trygg och glad,
till hemmanet och arvet
och rikets huvudstad.
En kappsäck full av synder
mig var till stort besvär,
men den tog konduktören,
jag vet ej var den är.

Charlotta blev berömd för sina psalmer och minnesdikter, men denna diktning är tidsbunden och når inte längre fram till oss. I de många dikterna i släktkistan möter vi henne från en ny sida. Här överflödar tillfällighetsdikterna, uppvaktningar vid födelsedagar, charader och ”smulor”, som hon kallar sina profana dikter. I dem möter vi en speciell lantlig miljö, som har ett stort kulturhistoriskt intresse.

Charlotta kunde synas ”oberoende av allt, likgiltig för det nuvarande, icke det ringaste fästad vid vår syndiga jord”, som Karlén en gång klagade, men i dessa dikter om huset, vännerna och djuren möter vi en glädje över det vardagliga som för Elias Sehlstedt i tankarna. Systrarna träffas och åker ut med arrendator Gustafsson i hans skrinda. De drar ut till någon utflyktskulle med husmamseller, pigor och gästande prästfruar, patroner och pastorsadjunkter. Man dricker kaffe och gläds åt fågelsång och spirande strån, och Charlotta berättar om den för alltid försvunna idyllen i en liten dikt.

Diktarinnan hade ständigt behov av papper för sin diktning. När inspirationen kom, skrev hon på allt hon kom över; räkningar, påsar och kuvert.

På en kulturhistoriskt intressant förteckning över de kläder hon skulle ha med sig på ett stockholmsbesök klämde hon in en liten dikt: ”Afton, ljuva stilla, spegelklara flod, slutna blomma lilla, viska: Gud är god.” Ibland skrev hon sina dikter tvärs över breven: hon var en människa rik på överraskningar.

Hennes husliga dikter för oss tillbaka till en förgången tid, men ännu kan vi som vintermänniskor glädjas över hennes lycka med värme inomhus, där stormen inte når oss:

Nu är det skönt
få sin kak'lugn röra
om morgonstund
vid brasans klara bloss,
och fastän vi de kalla vindar höra,
de i vårt lilla bo ej störa oss.

Författaren, fil dr, professor Alf Åberg (1916–2011) var ledamot av KKrVA, historiker och flitig författare och skribent, bl a i *Svenska Dagbladet* under många år. Han invaldes i Krigsvetenskapsakademien 1958 och var chef för Krigsarkivet 1979–1982.

Not

1. Denna artikel var införd i tidskriften *Kulturens Värld*, nr 4, november 1993, och återges med tillstånd från upphovsrättsinnehavarna. Originalartikeln innehöll tre bildporträtt av Gustaf Vilhelm, Vilhelmina och Charlotta af Tibell, vilka inte återges här.